

MENINGEN EN METINGEN

Een onderzoek naar de motivatie voor maatschappijleer bij Havo 4 leerlingen

Alinda van Dijk-Paul

“Wat is dit voor vak?” “Waarom hebben we dit?” “Oh, dus het telt niet echt mee?” “Lijkt me wel interessant.” “Is het moeilijk?” “Dit gaat toch niet over politiek hè?”

Aan het woord verschillende havo 4 leerlingen. Net overgegaan naar de 4e, een profiel gekozen, met daarin eigen gekozen vakken. Maar ook de verplichte vakken, zoals maatschappijleer. Een nieuw vak. Samen met godsdienst en het Profielwerkstuk vormt het een combinatiecijfer.

De reacties op dit vak zijn divers. Voor een docent maatschappijleer is het interessant om te weten wat leerlingen motiveert voor dit vak. Wat is de motivatie aan het begin van het jaar en verandert deze gedurende het jaar? En wat maakt dat motivatie voor dit vak ontbreekt, afneemt of juist toeneemt?

Om dit na te gaan werd een onderzoek naar de motivatie voor maatschappijleer gestart.

Inleiding

Maatschappijleer wordt op alle middelbare scholen gegeven. Het is een verplicht vak, waarbij in de bovenbouw havo en vwo vier vasten onderwerpen aan de orde komen: pluriforme samenleving, parlementaire democratie, rechtstaat en verzorgingsstaat.

Het vak gaat voor een deel over zaken die leerlingen direct in hun eigen leven meemaken. Te denken valt hierbij aan: waarden en normen, hoe ga je om met andersdenkenden, opvoeding. Maar maatschappijleer behandelt ook onderwerpen die verder van de leerling afstaan, zoals politiek op provinciaal niveau en de opbouw van de verzorgingsstaat. Dit wil echter niet zeggen dat leerlingen hierover dan geen mening hebben (Olgers, T., Otterdijk, R., Ruijs, G., de Kievid, J. en L. Meijs, 2010) De kunst is leerlingen hiervoor gemotiveerd te maken. Want welke docent wil dat nu niet: Een klas vol gemotiveerde leerlingen die enthousiast zijn voor je vak?. Ook in de literatuur wordt benadrukt dat motivatie belangrijk is voor leerlingen en docenten, Zo schrijft Stevens (1997) dat goed onderwijs of een goede school een hoog motivationeel gehalte heeft. Gemotiveerde leerlingen gaan sneller aan het werk, werken harder, geven minder snel op en hebben meer plezier in het leren.

Dit artikel beschrijft een onderzoek naar de motivatie van havo 4 leerlingen voor het vak maatschappijleer. De vraagstelling is als volgt: A) Wat is de motivatie van leerlingen voor maatschappijleer en verandert deze gedurende het jaar? B) Welke factoren dragen daar mogelijk aan bij?

1.Theoretisch kader

Om antwoord te kunnen geven op de gestelde vragen, is het noodzakelijk eerst te benoemen wat motivatie is. En wat maakt dat leerlingen gemotiveerd zijn voor een vak? Hiervoor is gebruik gemaakt van vakliteratuur.

1.1. Motivatie

Motivatie is volgens Woolfolk (2008): een innerlijk proces dat een persoon aanzet tot bepaald gedrag, richting geeft aan dat gedrag en ervoor zorgt dat dit gedrag in stand gehouden wordt. Dit sluit nauw aan bij de definitie die Murphy (2000) geeft. Hij omschrijft motivatie als het fysiologische proces dat zorgt voor richting, kracht en voortdoring van bepaald gedrag. Motivatie zorgt er volgens hem voor dat je een bepaalde taak enthousiast uit kunt voeren. Het Van Dale woordenboek voegt aan motivatie nog de woorden ‘beweegredenen’ en ‘drijfveer’ aan toe.

Als gekeken wordt naar motivatie voor het vak maatschappijleer dan is de vraag interessant wat leerlingen voor dit vak drijft. Wat maakt dat zij enthousiast met een taak aan de slag gaan? En wat zorgt ervoor dat gemotiveerd gedrag in stand gehouden wordt?

1.2. Intrinsieke en extrinsieke motivatie

Bij motivatie wordt veelal onderscheid gemaakt tussen intrinsieke- en extrinsieke motivatie bij leerlingen in de klas. Woolfolk (2008) stelt dat het verschil tussen intrinsieke motivatie en extrinsieke motivatie de reden is voor actie bij de leerling.

Bij intrinsieke motivatie zit de reden in de persoon zelf. De leerlingen voeren activiteiten uit omdat deze op zich interessant en boeiend zijn. Het bezig zijn met de les wordt dan als bevredigend en genotvol ervaren. Een intrinsiek gemotiveerde leerling zal zich in de lesstof verdiepen omdat hij deze boeiend vindt en er graag meer over wil weten. De persoonlijke interesse is in dit geval de drijfveer van het gedrag van de leerling. Hierbij heeft de leerling dan ook het gevoel zelf aan de basis van dit gedrag te liggen. (Vansteenkist, Soene, Sierens en Lens, 2005).

Met extrinsieke motivatie wordt bedoeld dat de reden in externe factoren ligt, bijvoorbeeld het cijfer wat een leerling voor een toets haalt (Woolfolk 2008). De leerling gedraagt zich op een bepaalde manier om een zekere uitkomst te bereiken die buiten de activiteit zelf gelegen is. Extrinsiek gemotiveerd gedrag is instrumenteel: het gedrag wordt gekenmerkt door een middel-doelstructuur. Als een leerling voor goed opletten in de les beloond wordt met een goed cijfer of een geschenk van ouders, dan is de leerling extrinsiek gemotiveerd omdat de drijfveer om op te letten en te leren niet gelegen is in het leren zelf, maar buiten de leeractiviteit. Het gedrag wordt door externe factoren gestuurd (Vansteenkiste et al, 2005).

Wat ziet een docent graag in de les? Woolfolk (2008) stelt dat intrinsiek motivatie bij leerlingen belangrijk is. Het zorgt ervoor dat de leerling beter presteert, maakt de leerling creatiever en geeft een prettigere werksfeer in de klas. Dit alles zorgt ervoor dat het voor de docent ook leuker is om deze leerlingen les te geven. En een enthousiastere en gemotiveerde docent heeft weer een positieve invloed op de leerlingen.

Vansteenkiste (2005) vult aan dat intrinsieke en extrinsieke motivatie in een dynamische verhouding staan ten opzichte van elkaar. Extrinsieke motivatie is niet verkeerd, maar een te sterke extrinsieke drijfveer oefent een negatieve invloed uit op intrinsieke leergierigheid. Hij geeft aan dat docenten en schooldirecties de intrinsieke studiemotivatie van leerlingen moeten proberen te bevorderen.

1.3. Een gemotiveerde leerling in de les

Simons (1988), schrijver van het artikel 'Leren en Motiveren', omschrijft de gemotiveerde leerling als een leerling die aandacht heeft voor de leertaak, deze relevant vindt, erop vertrouwt dat hij deze tot een goed einde kan brengen en tevreden is met en over de bereikte resultaten.

Vier kernwoorden komen hierin naar voren: aandacht, relevantie, vertrouwen en tevredenheid. Deze hebben veel raakvlakken met de factoren die Ebbens en Ettekoven onderscheiden in Effectief Leren (2005). Zij onderscheiden zes factoren die van invloed zijn op de motivatie van leerlingen. Dit zijn: succeservaringen, individuele aanspreekbaarheid, kennis van resultaten, betekenis kunnen geven, interesse en veilige sfeer, positieve benadering.

Op deze zes factoren kunnen leerlingen zowel positief als negatief beïnvloed worden wat betreft hun motivatie. Als leerlingen bijvoorbeeld nooit betekenis verlenen aan dat wat ze leren, het nut van wat zij met het geleerde kunnen niet inzien, zal hun motivatie peil dalen. Als leerlingen positief benaderd worden, is het aannemelijk dat hun motivatie stijgt.

Aansluitend bij wat Ebbens en Ettihoven aangeven, wat kan dan de intrinsieke motivatie van leerlingen vergroten?

Woolfolk (2008) geeft een aantal tips:

- De soort taak die leerlingen krijgen. Is de taak uitdagend? Is deze interessant?
- Autonomie voor de leerling. Krijgt de leerling voldoende vrijheid bij het uitvoeren van de taak.
- De mate waarin een leerling controle heeft over de uitkomsten. Als de leerling zich ergens voor inspant, dan mag hij een bepaalde uitkomst verwachten.

- Aansluiten bij de belevingswereld van de leerling
- Mate waarin de docent enthousiast is, interesse opwekt en betrokken is bij de klas.
- Duidelijke instructies van de docent. Weet de leerling wat er van hem/haar verwacht wordt?

Zichbaar is bij deze tips dat de rol van de docent bij het motiveren van leerlingen groot is. Simons (1988) geeft aan dat een deel van oorzaken die maken dat leerlingen niet gemotiveerd zijn gezocht kan worden bij de docenten. Zo geven docenten leerlingen vaak te weinig ruimte om zelfstandig te kunnen leren en met elkaar samen te werken. Zij hanteren vaak een doceerstrategie die bestaat uit eenzijdige communicatie van docent naar leerling met daarbij weinig eigen inbreng voor de leerling. Het lesgeven is voor de docent soms een sleur waardoor hij niet alle mogelijkheden om leerlingen te motiveren benut. De houding van de docent laat soms te wensen over. Bovengenoemde oorzaken staan haaks op de genoemde factoren van Ebbers en Ettikhoven en de tips van Woolfolk. Een gemotiveerde docent, die de leerling autonomie geeft, betrokken is op de leerling en een eigen inbreng van de leerling waardeert en interessante opdrachten geeft, zal een leerling immers een stuk meer motiveren?

De hoofdvraag bij dit onderzoek is daarom: wat is de motivatie van leerlingen voor maatschappijleer en verandert deze gedurende het jaar? Welke factoren dragen daar mogelijk aan bij?

1.4. Motivatie voor maatschappijleer?

Naar aanleiding van de hierboven beschreven literatuur is de verwachting dat de motivatie van leerlingen toeneemt als het vak maatschappijleer aan de beschreven factoren/voorwaarden voldoet.

Voor het vak maatschappijleer is de literatuur vertaald naar de volgende algemene voorwaarden:

M.b.t. intrinsieke motivatie:

- Leerlingen weten wat het vak maatschappijleer inhoudt
- Leerlingen weten wat er van hen verwacht wordt
- Actualiteit komt aan de orde
- Lessen zijn interessant en uitdagend
- Aansluiting bij de leefwereld van de leerlingen
- Prettige werksfeer in de klas

M.b.t. extrinsieke motivatie:

- De docent is zelf gemotiveerd en stimuleert de leerlingen
- Leerlingen halen goede cijfers

De verwachting is dat leerlingen gemotiveerd zijn of gemotiveerder raken als het vak aan de hierboven genoemde voorwaarden voldoet. Tevens is de verwachting dat als deze voorwaarden er in voldoende mate zijn de motivatie van leerlingen gedurende het jaar toe kan nemen. Als de voorwaarden ontbreken is de verwachting dat de motivatie van leerlingen minder zal worden.

2. Methode van onderzoek

Onderwerp van dit onderzoek is de vraag wat leerlingen motiveert voor het vak maatschappijleer. Hierbij worden twee vragen gesteld: Verandert de motivatie van leerlingen voor maatschappijleer gedurende het jaar? Welke factoren dragen daar aan bij?

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van literatuurstudie en van interviews met gebruik van een timeline. Dit zal hieronder verder uitgewerkt worden.

2.1 Respondenten

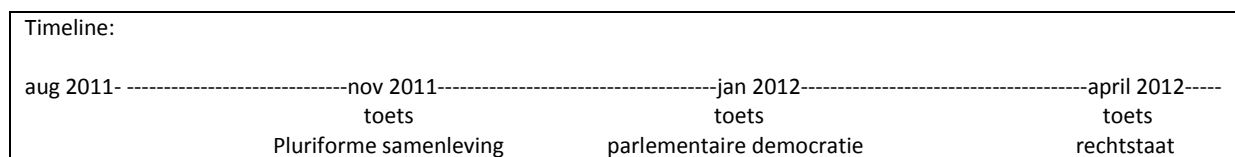
Voor dit onderzoek zijn 20 leerlingen geïnterviewd van een middelbare school op de Betuwe. De school heeft vier havo 4 klassen, met in totaal 96 leerlingen. Er geven drie verschillende docenten maatschappijleer. Twee docenten hebben elk 1 klas, de andere docent heeft 2 klassen. De gekozen

leerlingen zijn a-select gekozen. Uit elke klas zijn willekeurig een aantal namen gekozen. Omdat uit een van de vier klassen niet elke leerling reageerde op mijn verzoek, heb ik daar doormiddel van het sneeuwbal-effect nog twee leerlingen bereid gevonden mee te werken. Deze elf meisjes en negen jongens zijn tussen de 15 en 17 jaar.

2.2 Instrumenten

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van een timeline. Deze wordt in de literatuur ook wel storyline genoemd. In dit onderzoek is gekozen voor de benaming timeline omdat deze het beste aansluit bij de manier waarop de methode in dit onderzoek gebruikt is.

Om te onderzoeken wat de motivatie van leerlingen voor het vak maatschappijleer is en hoe deze mogelijk door het jaar heen verandert is de leerlingen gevraagd op een lijn hun motivatie aan te laten geven. Waar in het jaar is deze hoog, waar is deze laag? Op deze manier is de tijd bij het onderzoek betrokken en samen met leerlingen gekeken hoe zij eerder over maatschappijleer dachten, hoe dat ten tijde van het interview was en hoe dat mogelijk veranderd was.

Afbeelding 1: timeline

Het gebruik van lijnen en tekeningen wordt vaker toegepast in kwalitatief onderzoek. Door het te combineren met gesprekken kan de onderzoeker diepere lagen uit het heden en verleden ontdekken. Lagen die niet enkel door gesprekken alleen naar boven komen (Sheridan et al. 2011). Ook Orland (2000) die onderzoek deed met deze methode noemt de meerwaarde van het gebruik van een timeline. De onderzoeker krijgt een dieper en ander begrip van het onderzoek dan dat alleen met behulp van taal onderzoek wordt gedaan.

Een visuele presentatie techniek zoals een lijn tekenen kan een waardevolle bron van dataverzameling en interpretatie zijn. Vooral voor onderzoek dat focust op interpretaties van hoogte en dieptepunten in ontwikkeling. Dit is vergelijkbaar met motivatie, in dit onderzoek is gekeken naar de motivatie voor het vak maatschappijleer gedurende het jaar. Waar op de lijn is deze hoog, waar is volgens de leerling een dieptepunt in de motivatie voor het vak. De timeline is volgens Sheridan zowel voor de onderzoeker als voor de participant, de leerling, een reflectieve methode. Er wordt gezocht naar continuïteit en verandering in het jaar en daardoor kunnen dingen in ander perspectief worden gezien. De leerling kan zo onderzoeker van zijn eigen leerjaar worden door terug te kijken op dit jaar.

Dit onderzoek is een retrospectief onderzoek. Er zijn gegevens verzameld over het afgelopen schooljaar gebruik makend van hun herinneringen. Samen met hen is vastgesteld of zij gemotiveerd waren voor maatschappijleer en of dit mogelijk veranderd is. Vragen naar herinneringen uit het verleden, zelfs als dat het afgelopen jaar is, kan lastig zijn. Het geheugen is immers feilbaar en leerlingen kunnen bedoeld of onbedoeld een ander beeld schetsen van hun motivatie het afgelopen jaar ('t Hart e.a, blz 116). Hoewel betrouwbaarheid van onderzoek vergroot kan worden door standaardisatie van de methoden van dataverzameling (Boeije, blz. 145) is in dit onderzoek is geen gebruik gemaakt van een gestandaardiseerde vragenlijst. Er is echter wel gekozen om een aantal vaste gesloten en open vragen te stellen en om een vast uitgangspunt voor elke leerling te nemen: de timeline. Deze is dan bewust opgedeeld in drie vaste periodes: de drie onderwerpen die met de leerlingen besproken zijn en die afgesloten zijn met een toetsperiode (zie afbeelding 1). Dit zijn voor leerlingen herkenbare aanknopingspunten. Herkenbaarheid is belangrijk bij een retrospectief interview, omdat, zoals al eerder aangegeven is, bij vragen naar het verleden vertekening op kan treden. Vaste, voor de geïnterviewde herkenbare aanknopingspunten kunnen er voor zorgen dat ervaringen zo getrouw mogelijk worden weergegeven (Baarda et al, blz. 30-31).

Tevens zijn om de betrouwbaarheid te vergroten de interviews opgenomen en nadien uitgewerkt. Door bij dit onderzoek van beide methoden gebruik te maken, het tekenen van de time line en het interview, is de validiteit van het onderzoek verhoogt. De methodes overlappen elkaar deels, een aantal vragen gaat ook over de timeline. Door echter motivatie zowel visueel te maken als er vragen over te stellen kan duidelijker worden wat er bij de leerlingen leeft: hoe gemotiveerd zij zijn voor maatschappijleer en wat daar aan bijdraagt.

Interviewvragen:

- Wist je wat het vak maatschappijleer inhoudt toen je in augustus voor het eerst dit vak kreeg? |
- Wat verwachtte je ervan?

M.b.t. intrinsieke motivatie:

- Wat vind jij het nut van het vak maatschappijleer?
- Wat heb jij zelf aan het vak maatschappijleer?
- Wat maakt dat jij gemotiveerd raakt voor maatschappijleer?
- Vind je dat het vak maatschappijleer aansluit bij jouw belevingswereld?
- Is je duidelijk wat er van jou verwacht wordt bij maatschappijleer?
- Welke onderwerpen interesseren jou bij maatschappijleer?
- Vind je dat er in de lessen aangesloten wordt bij de actualiteit?
- Hoe kun jij een eigen inbreng hebben bij maatschappijleer?
- Waar knapte je op af bij maatschappijleer?

M.b.t. extrinsieke motivatie:

- Wat zijn je cijfers voor maatschappijleer?
- Vind je dat de docent je motiveert en stimuleert? Hoe?

Bij de tijdlijn:

- Waarom zit hier een piek in je tijdlijn?
- Waarom hier een dal?
- Wat kan de docent doen om jouw motivatie voor het vak te vergroten? Wat kan hij/zij doen om de lijn te laten stijgen?

Afbeelding 2: interviewvragen

2.3 Vooronderzoek

Vooraf aan het onderzoek is een pilot gehouden. Drie leerlingen uit havo 4, twee meisjes en een jongen, zijn gevraagd om op de timeline hun motivatie weer te geven. Daarnaast zijn de interview vragen aan hen gesteld. Doel van de pilot was om te zien of het gebruik van de timeline in combinatie met de interviewvragen werkte en voldoende gegevens opleverde.

Gebleken is dat het gesprek met de leerlingen makkelijker verloopt als de leerling naast het tekenen van de lijn ook punten of procenten aan de lijn toevoegt. Zo weet de onderzoeker of een piek in de lijn redelijk hoog is of juist erg hoog. Als er een toevoeging van bijvoorbeeld 70% bijstaat of een 8, dan is dat vergeleken met de 30% ervoor of de 5 ervoor een redelijke of zelfs grote stijging. Daarbij biedt het toekennen van punten of procenten de leerling zelf houvast bij het uitleggen dat de motivatie ergens hoog was en waarom dat zo was. Het wordt zichtbaarder voor zowel onderzoeker en leerling en vergroot daarmee de denkactiviteit voor de leerling. Naar aanleiding van de pilot zijn ook enkele vragen aan de interviewvragen toegevoegd: "Wat kan de docent doen om de motivatie van de leerling te laten toenemen" en "Wat kan jouw docent doen om de lijn hier omhoog te laten gaan"?

2.4 Analyse

Voor de verwerking van de data is gekozen voor een kwalitatieve uitwerking. De uitwerkte interviews van de leerlingen en de daarbij behorende timeline zijn geanalyseerd. Eerst is gekeken of de motivatie die leerlingen noemen vallen onder onder intrinsieke en/of extrinsieke motivatie. Daarna zijn de door de leerlingen genoemde genoemde factoren die bijdragen aan motivatie gerubriceerd en ondergebracht bij de volgende voorwaarden:

M.b.t. intrinsieke motivatie:

- Leerlingen weten wat het vak maatschappijleer inhoudt
- Leerlingen weten wat er van hen verwacht wordt
- Actualiteit komt aan de orde
- Lessen zijn interessant en uitdagend
- Aansluiting bij de leefwereld van de leerlingen
- Prettige werksfeer in de klas

M.b.t. extrinsieke motivatie:

- De docent is zelf gemotiveerd en stimuleert de leerlingen
- Leerlingen halen goede cijfers

Om een goed beeld te schetsen van de verhoudingen is hierbij geteld hoeveel leerlingen bevestigend of ontkennend antwoord gaven op de vragen. Hierbij is steeds de timeline van de betreffende leerlingen ernaast gehouden en hun antwoorden zijn gekoppeld aan de beschrijvingen van dalingen en stijgingen op de lijn.

3. Resultaten

Hieronder zullen de resultaten van het onderzoek naar aanleiding van bovenstaande voorwaarden kort beschreven worden.

3.1. Intrinsiek

Ik vind het leuk om te leren hoe de maatschappij in elkaar zit en hoe mensen denken.

Bij intrinsieke motivatie zit de reden in de persoon zelf. De leerling voert activiteiten uit omdat deze op zich interessant en boeiend zijn. Van de 20 leerlingen noemen 15 leerlingen redenen waarom zij gemotiveerd zijn voor maatschappijleer dit vallen onder de intrinsieke motivatie.

3.1.1 Inhoud maatschappijleer

Weten wat het vak maatschappijleer inhoudt, was een vraag waarop 2 leerlingen volmondig "ja" antwoordde. Zij bleken in het bezit van een vmbo diploma en hadden dit vak al eerder gehad. De rest van de leerlingen had weinig tot geen idee. "Iets met de maatschappij" of "Algemene kennis" zijn de meest gehoorde antwoorden op de vraag wat men dacht te verwachten.

Voor achttien leerlingen werd na enkele lessen duidelijk wat het vak inhield, twee leerlingen gaven aan dat het wel tot de eerste toets duurde tot ze meer zicht kregen op het vak.

3.1.2 Verwachting van leerling

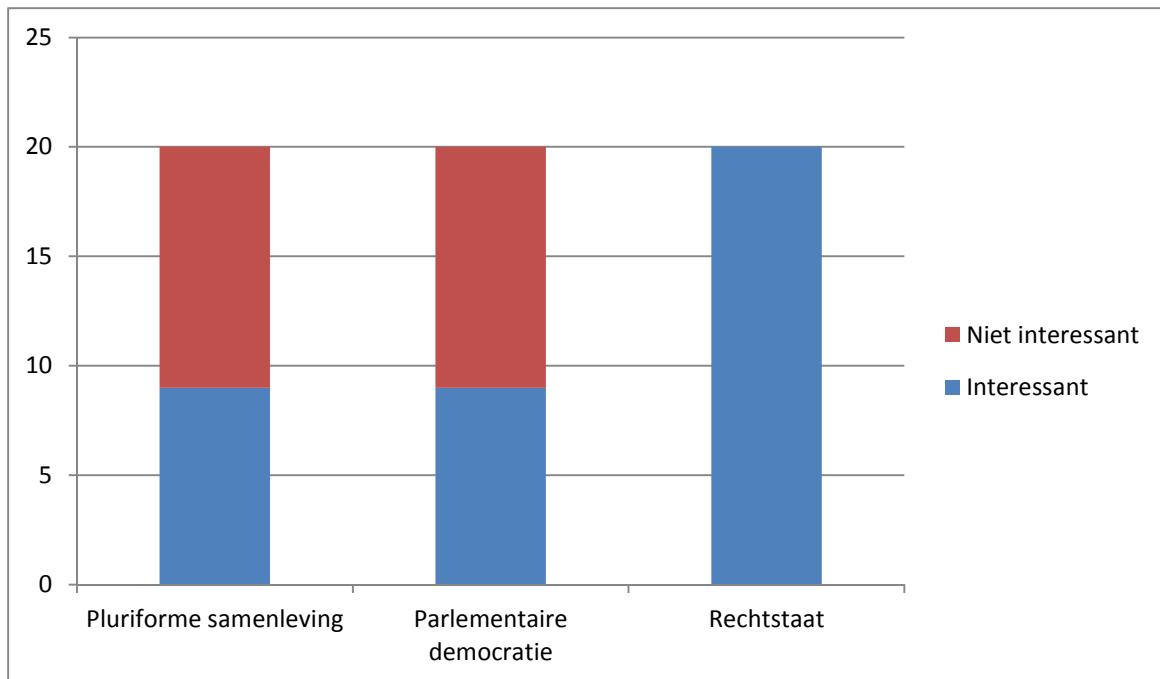
De vraag of leerlingen weten wat er van hen verwacht wordt, beantwoord iedereen positief. "Opletten in de les", "goed meedoen" en "een goed cijfer halen" worden genoemd. In de les blijkt het ook duidelijk, de docenten geven vooraf aan hoe de les eruit zal zien.

3.1.3 Actualiteit

Vijftien leerlingen geven aan dat actualiteit in de lessen maatschappijleer aan de orde komt. Twaalf van hen geven aan dit belangrijk te vinden. Het maakt de lessen interessanter en verhoogt de motivatie. Vijf leerlingen geven aan dat de actualiteit weinig aan de orde komt. Dit zijn vijf leerlingen uit dezelfde klas. Vier van hen geven aan graag meer actualiteit terug te zien. Zoals een van hen verwoord: "Ik denk dat je dan wel meer betrokken raakt en meer gemotiveerd raakt. Want nu kom je niet echt met het nieuws in aanraking".

3.1.4 Interessante lessen

Of de lessen interessant zijn, hangt grotendeels af van het onderwerp. Is de leerling geïnteresseerd in het onderwerp dat behandeld wordt, dan worden de lessen ook als interessanter beoordeeld.

Tabel 1: interesse van leerlingen voor het onderwerp

Of het onderwerp hen interesseert, wordt door 18 leerlingen genoemd bij de vraag wat hen motiveert voor maatschappijleer. Bovengenoemde tabel laat zien welke onderwerpen de leerlingen als interessant of niet interessant bestempelen.

Daarnaast wordt een les interessant genoemd als leerlingen er iets van leren, als er leuke filmpjes (bijvoorbeeld NOS) getoond worden en als er praktische opdrachten gedaan worden (bijvoorbeeld naspelen van een rechtbank, maken verkiezingsposter).

Vragen naar de ideale les voor maatschappijleer levert dan 17 keer het volgende antwoord op: uitleg, filmpje en opdrachten maken. Vijf keer wordt een discussie genoemd en zeven keer een opdracht die praktisch is.

3.1.5 Aansluiting leefwereld leerlingen

Leerlingen vinden niet dat maatschappijleer aansluit bij hun belevingswereld. Politiek en rechtstaat kunnen interessant zijn, het is goed te weten, algemene kennis wordt belangrijk gevonden, maar de aansluiting bij waar de leerlingen zelf mee bezig zijn, is miniem. Navraag leert dat de docenten het volgens een enkele leerling wel proberen, door bijvoorbeeld opdrachten over eigen bijbaantjes of leerlingen laten ontdekken of zij politiek links of rechts zijn.

3.1.6 Prettige werksfeer

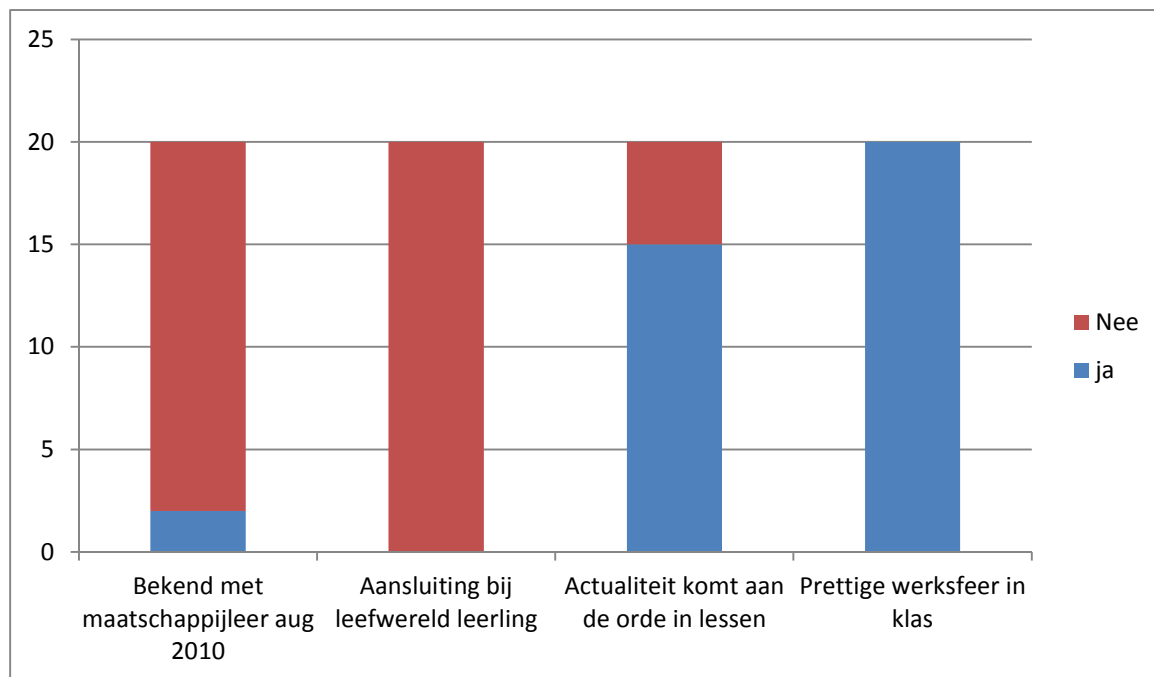
Alle leerlingen geven aan dat er in de klas een prettige werksfeer is. Vijf leerlingen die in een klas met zestien leerlingen zitten, geven aan een kleine klas erg prettig te vinden. Het is gezelliger en discussies verlopen beter.

De andere leerlingen, die les hebben in klassen variërend van 26 – 28 leerlingen, geven aan dat de klassen wel eens rommelig zijn. Maar wel gezellig.

Drie leerlingen geven aan dat de werksfeer aan het begin van het jaar minder was doordat zij toen minder goed met de docent over weg konden.

Alle leerlingen geven aan een goede werksfeer belangrijk te vinden. Voor de helft van de leerlingen werkt dit motivatieverhogend.

Als onderdeel van een prettige werksfeer noemen 13 leerlingen het hebben van een eigen inbreng belangrijk. Vragen kunnen stellen, discussiepunten aan kunnen dragen of suggesties kunnen doen voor bepaalde opdrachten of video's. Twee leerlingen geven aan dat een eigen inbreng in de les niet mogelijk is.

Tabel 2: Beoordeling lessen maatschappijleer

3.2. Extrinsiek

Met extrinsieke motivatie wordt bedoeld dat de reden in externe factoren ligt, bijvoorbeeld het cijfer wat een leerling voor een toets haalt.

3.2.1 Cijfers

Goede cijfers motiveren mij, daarom let ik ook op in de les, want ik wil een goed cijfer halen. Vijf van de 20 leerlingen geven aan dat een goed cijfer halen voor het vak de hoofdreden is waarom zij gemotiveerd zijn voor het vak. Dat een cijfer belangrijk is, wordt vooral zichtbaar bij 3 leerlingen die weten dat zij niet overgaan en de havo zullen verlaten om naar het mbo te gaan. Vanaf het moment dat zij wisten dat hun cijfers er niet meer toe deden, daalt hun motivatielijijn op de timeline.

3.2.2 Docent

Extrinsieke redenen spelen voor 4 van de eerder genoemde 15 leerlingen die als hoofdreden intrinsieke motivatie voor het vak noemen mee. De rol van de docent blijkt bij hen van belang. Een enthousiaste docent werkt voor de leerlingen motiverend. Zoals een leerling het verwoord: "De docent staat er wel enthousiast, stelt vragen, maakt er wat creatiefs van met powerpoint en filmpjes. Als een leraar al niets uitstraalt en je zit er verplicht, dan raak je niet gemotiveerd".

tabel 3: Motivatie voor maatschappijleer

3.3. Veranderingen

De vraag bij dit onderzoek was of motivatie van leerlingen ook veranderd gedurende het jaar. Het antwoord hierop is: ja. De veranderingen zullen hieronder beschreven worden.

3.3.1 Stijging of daling?

Bij geen van de leerlingen is de motivatie voor het vak maatschappijleer constant. Alle leerlingen tekenen een lijn die pieken en dalen kent.

Belangrijkste reden voor een motivatieverandering is verandering van onderwerp. Bij leerlingen die pluriforme samenleving interessant vinden, maar parlementaire democratie niet, daalt de lijn. Rechtstaat wordt door alle leerlingen interessant gevonden en zorgt daarom veelal voor een stijging.

Verandering van motivatie wordt ook veroorzaakt door cijfers. Vier leerlingen geven aan een slecht cijfer te hebben gehaald, waardoor hun motivatie tijdelijk zakte. Ook een conflict met de docent zorgt voor een daling in de motivatie. Na oplossing van het conflict, stijgt de motivatie weer. Eerder is al genoemd dat drie van de 20 leerlingen naar het mbo hopen te gaan. Vanaf het moment dat zij dit wisten, daalt hun motivatie voor het vak, de lijn vertoont een daling.

3.3.2 Van extrinsiek naar intrinsiek

Bij 3 leerlingen verandert de motivatie van extrinsiek naar intrinsiek. Zij geven aan dat zij in eerste instantie extrinsiek gemotiveerd waren. Cijfers waren voor hen belangrijk. Naarmate het jaar vorderde, geven zij echter aan maatschappijleer toch wel een interessant of leuk vak te vinden. Het onderwerp spreekt hen aan, waardoor hun motivatie deels ook intrinsiek wordt.

Dit is eveneens te zien bij de drie leerlingen die naar het mbo gaan. Zij geven aan dat hun motivatie daalt. Deze daalt echter niet volledig. De motivatie die overblijft is intrinsiek. De lessen zijn interessant. Zoals een leerling vertelt: "Maatschappijleer is toch wel een van de leukste vakken".

4. Conclusie en discussie

De vraagstelling voor dit onderzoek was als volgt: A) Wat is de motivatie van leerlingen voor maatschappijleer en verandert deze gedurende het jaar? B) Welke factoren dragen daar mogelijk aan bij?

4.1 Conclusies

De motivatie van leerlingen voor maatschappijleer is grotendeels intrinsiek te noemen. Leerlingen zijn gemotiveerd voor het vak omdat de onderwerpen hen interesseren en zij de lessen als leuk, interessant en leerzaam bestempelen. Motivatie verandert zeker gedurende het jaar. Grootste oorzaak hiervoor is de verandering van onderwerpen. Interesseert de leerling zich voor een onderwerp, dan is dit motivatieverhogend. Heeft het onderwerp echter niet de interesse van de leerling, dan daalt de motivatie.

Andere factoren zijn echter ook te noemen. Belangrijkste reden voor de daling van motivatie is een slecht cijfer. Dit kan of wel een tegenvaller zijn, ofwel meespelen in de reden waarom 4 havo niet afgemaakt zal worden.

Zoals op grond van de literatuur verwacht werd, zijn interessante lessen voorwaarde voor een gemotiveerde leerling. De geïnterviewde leerlingen geven aan dat de lessen afwisselend moeten zijn. Deel uitleg, filmpje, opdrachten, discussie. Anders wordt het saai.

Uitdagende opdrachten (Woolfolk 2008) noemen leerlingen niet zozeer voorwaarde voor verhoging van motivatie. De opdrachten moet praktisch zijn, maar ook weer niet teveel tijd kosten. "Die poster maken was leuk, maar moest ook weer gepresenteerd worden en dat kost veel tijd, dat hoeft van mij niet nog een keer". Af en toe een grote opdracht is prima, maar blijkbaar niet te vaak en het mag zeker niet veel extra inzet vragen.

Aansluiting bij de belevingswereld van de leerling wordt door Woolfolk (2008) als belangrijk genoemd voor intrinsieke motivatie. Geen van de geïnterviewde leerlingen geeft echter aan dat maatschappijleer aansluit bij hun belevingswereld. Misschien moet daarom meer gezien worden in de verwoording van Ebbens en van Ettikhoven (2005). Zij geven aan dat een leerling betekenis moet kunnen geven aan het geleerde. En dat geven de 20 leerlingen in dit onderzoek ook aan. Zij geven aan dat hoewel het vak dan wel niet direct aansluit bij hun belevingswereld, zij het nut van het vak toch inzien en het ook wel belangrijk te vinden. Maatschappijleer vergroot immers je algemene kennis en je leert wat over de samenleving waarin je leeft.

De rol van de docent is groot (Simons, 1997). Dit blijkt ook uit het onderzoek. Alle leerlingen zien graag een enthousiaste docent voor de klas die hen motiveert voor zowel de stof als goede resultaten. Een band met de docent blijkt, zoals Woolfolk (2008) aangeeft, ook van belang. Ontbreekt deze, zoals de leerling die aangaf tijdelijk een conflict te hebben gehad, dan daalt de motivatie. Omgekeerd kan een goede band, de extrinsieke motivatie verhogen. Zoals van die leerling die weet dat hij naar het mbo gaat, maar toch nog voor de docent de aantekeningen overneemt.

Onverwacht was de uitkomst dat slechts vijf leerlingen op de timeline lager uitkomen qua motivatie dan aan het begin van het jaar. Voor drie leerlingen is de uitkomst inmiddels bekend: zij stromen af naar het mbo en zijn daarom grotendeels hun motivatie kwijt. Voor een andere leerling heeft dat te maken met hoge verwachtingen voor het vak, die na het interessante eerste onderwerp afnamen en bij rechtsstaat, ondanks het interessante onderwerp, niet de motivatiehoogte van eerder aannam. De laatste leerling gaf aan niets nieuws te leren bij rechtsstaat, wat zijn motivatie deels deed dalen.

4.2 Discussie

"Maatschappijleer is een interessant vak. Nuttig ook, het levert algemene kennis op". Zijn dit allemaal sociaal wenselijke antwoorden? Doorvragen leverde voorbeelden op. Leerlingen noemden dat het belangrijk is om op de hoogte te zijn van de samenleving waarin je leeft. Waar waren de negatieve uitlatingen die in de les vaak gehoord werden? Verbazend was dat deze weinig gehoord

werden tijdens de interviews. Leerlingen die extentriek gemotiveerd waren, gaven niet aan het vak onbelangrijk of "stom" te vinden. Waren de geïnterviewde leerlingen toevallig de braverikken van de Havo klassen? De uitvoerder van dit onderzoek kan uit ervaring vertellen dat dit niet het geval is. Wat nu maakt dat leerlingen, die zelf aangeven gemotiveerd te zijn en een onderwerp interessant te vinden, bij de docent niet als geïnteresseert overkomen, is nog niet beantwoord. Het is wel een probleem waar veel docenten in de praktijk mee te maken hebben. Een vervolgonderzoek hiernaar lijkt zeker op z'n plaats.

4.3 Zwakke punten in dit onderzoek

Het geheugen is feilbaar (Baarda, 1996). Om toch betrouwbare en valide gegevens te krijgen, is gebruik gemaakt van een aantal vaste interviewvragen en de timeline met voor de leerling herkenbare aanknopingspunten. Toch gaven leerlingen aan niet altijd goed meer te weten wat een onderwerp inhield of wat zij aan het begin van het jaar van maatschappijleer vonden. Een retrospectief onderzoek is wellicht niet de meest optimale methode om de verandering in motivatie voor maatschappijleer te onderzoeken. Een longitudinaal onderzoek, waarbij leerlingen gedurende het jaar gevolgd worden en aan het begin van het jaar en op verschillende tijdstippen naar hun motivatie gevraagd wordt, levert mogelijk een getrouwer en vooral gedetailleerder beeld op

4.4 Suggesties voor de praktijk

Elke docent wil wel een klas vol gemotiveerde leerlingen, zo werd gesteld aan het begin van dit artikel. Op basis van de literatuur werd geconcludeerd dat een docent een rol kan spelen in de motivatie voor maatschappijleer. Wat kan de maatschappijleer docent uit artikel voor conclusies trekken voor de lessen?

Op basis van de gevonden resultaten volgen afsluitend enkele tips:

- Uitspraken van leerlingen dat maatschappijleer niet belangrijk is dienen niet te serieus te worden genomen. Leerlingen geven aan het vak belangrijk te vinden, ook al laten zij dit in de les niet altijd blijken.
- De werksfeer en de band met de docent zijn van cruciaal belang
- Docenten moeten zich realiseren dat leerlingen niet alle onderwerpen interessant vindt. Het is zaak om die interesse uit te vinden en dat uit te buiten

Literatuurlijst

Baarda, D.B., de Goede, M.P.M. en A.G.E. van der Meer-Middelburg, (1996) *Open interviewen, basisboek*. Groningen: Stenfert Kroese

Ebbens, S. en S. Ettekoven (2005). *Effectief leren, basisboek*. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff

't Hart, H., Boeije, H. En J. Hox (2005) *Onderzoeksmethoden, Boomonderwijs*

Heij, D., Ondaatje, D., Tokarski, D., Van Veen, M.(2010) *Hoe vergroot je de motivatie van de leerling*, Utrecht

Murphy, P.K. (2000) A Motivated Exploration of Motivation Terminology. *Contemporary Educational Psychology* 25, pp. 3-53

Olgers, T., Otterdijk, R., Ruijs, G., de Kievid, J. en L. Meijs, (2010) *Handboek vakdidactiek maatschappijleer*, Landelijk expertise centrum Mens- en maatschappijvakken

Orland, L. (2000), What's in a line? Exploration of a research and reflection tool. In: *Teachers and teaching: Theory and Practice*, Vol. 6, no 2.

Sheridan, J., Chamberlain, K. en A. Depuis, (2011) *Timeling: visualizing experience*

Simons, P.R. J. 1988) *Leren en motiveren*, Landelijke Pedagogische Centra, p. 18-25

VanSteenkiste, M., Soene, B., Sierens, E. en W. Lens (2005) *Hoe kunnen we leren en presteren bevorderen? Een autonomie-ondersteunend versus controlerend schoolklimaat*, KULeuven

Vos, W. (2009) Intrinsieke motivatie, maakbaar of een gegeven? In: *Maatschappij en politiek*, november 2009, p 4-5 Uitgever erbij zetten

Woolfolk, A. et al. (2008) *Psychology in Education*. Harlow: Pearson Education Ltd